SUDOTOS ARCHEOLOGINIO PAMINKLŲ KOMPLEKSO TYRIMAI

Egidijus ŠATAVIČIUS

2001 m. buvo toliau tęsiami Sudotos archeologinio paminklų komplekso (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) tyrimai (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 30–34; *ATL 1996 ir 1997 metais,* V., 1998, p. 45–50; *ATL 1998 ir 1999 metais,* V., 2000, p. 72–76; *ATL 2000 metais,* V., 2002, p. 21–22). Kompleksą sudaro Sudotos 2-oji akmens amžiaus gyvenvietė (IP 2421/A), Sudotos senovės gyvenvietė-kaimavietė (AV 2301) ir Sudotos IV pilkapynas (IP 3004/A). Tyrimai vykdyti komplekso ŠR pakraštyje, kur palei Žeimenos ardomą krantą buvo ištirta XIV perkasa (10 m ilgio ir 2–8 m pločio ruožas), iš viso apie 100 m^2 dydžio plotas.

Šis įvairialaikių archeologinių paminklų kompleksas pasižymi itin sudėtinga stratigrafija (kultūriniai horizontai slūgso vienas virš kito, jie labai paveikti gamtinių procesų). XIV plote akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis – rusvai gelsvas smėlis (apie 20–45 cm storio) – atsektas 10–30 cm gylyje. Virš jo slūgsojo iki 15 cm storio pilkas ar melsvas iškastinės velėnos sluoksnis – vėlyvųjų viduramžių kaimavietės kultūrinis horizontas ir iki 30 cm storio eolinio smėlio sluoksnis (plonėjantis R kryptimi). Akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje atsidengė kelios ovalo formos dėmės, užpildytos pilku su angliukais smėliu. Be to, perkasos R gale, virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio horizonto atsidengė ir iki 20 cm storio pilkapio 3 sampilo pakraštys bei dalis jo griovio-duobės (apie 2 m pločio ir iki 1 m gylio). Pats pilkapis šiuo metu žemės paviršiuje neišsiskiria.

Tyrimų metu iš viso surinkta kiek mažiau nei 1000 titnaginių radinių. Dauguma jų slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje, nors paskirų aptikta ir visuose aukščiau buvusiuose horizontuose. Perkasos V gale aptikta viena titnaginių radinių sankaupa (apie 30 vnt.), tačiau dauguma jų aptikta palei perkasos P pakraštį. Dirbinių gamybai naudotas geros kokybės pilkos spalvos, bet įvairių atspalvių importinis titnagas. Plačiai naudotas ir rausvos spalvos matinis titnagas. Radiniai nepatinuoti. Apie vienas trečdalis titnago radinių yra perdegę ar aptrupėję ugnyje. Dėl vietinio titnago žaliavos stygiaus bei taupant įvežtinį, dauguma dirbinių yra labai smulkūs ir gaminti iš nuoskalų.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (apie 70%), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik iki apie 21%. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys, kurių surasta 11. Gyvenvietėje naudoti tiek dvigaliai, tiek ir vienagaliai (kūginiai, su rankenėle) skaldytiniai. Aptikti 3 įkotinių antgalių fragmentai, 5 lancetai (proksimaliniai ir distaliniai), 9 ašmenėliai ir jų fragmentai, 2 kalteliai, 4 grąžtai-ylos, 9 specialios paskirties dirbiniai, 13 dirbinių fragmentų, 2 skeltės su įstrižai retušuotu galu, 22 gremžtukai (19 galinių ir po 1 dvigalį, galinį–šoninį, šoninį) bei 5 rėžtukai (4 nuskeltiniai ir 1 retuši-

nis). Antrinio apdirbimo atliekoms priskirtini 5 mikrorėžtukai ir 2 skelčių dalijimo atliekos (įkotinių antgalių įkočių formavimo atliekos). Gausiai surasta ir skelčių bei nuoskalų (atitinkamai 207 ir 691 vnt.). Aptikti ir 8 iš kitų akmens rūšių pagaminti radiniai – įvairaus dydžio nuoskalos.

Be to, perkasos PR kampe aptikta 16 lipdytinės keramikos fragmentų, kurių molio masė liesinta smėliu ir smulkiai grūstu granitu. Tarp jų buvo ir viena smulkiai grublėta puodo šukė. Akmens amžiaus kultūriniame horizonte, ypač jo apatinėje dalyje, buvo surasta ir daugiau nei 200 smulkių degintų kauliukų, o perkasos PR kampe aptikta ir padrika perdegusių žuvies kauliukų sankaupa.

Apibendrinant būtų galima pasakyti, jog akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis horizontas nėra chronologiškai „švarus". Jame išsiskiria mažiausiai 3 apgyvendinimo etapai: vėlyvasis paleolitas (Driasas III), mezolito–neolito riba (Atlančio pirmoji pusė) ir vėlyvasis neolitas (II tūkst. pr. Kr. pirmoji pusė).

Tyrimų metu perkasos R pakraštyje aptiktos stipriai apnaikinto pilkapio 3 liekanos, kurios šiuo metu žemės paviršiuje labiau neišsiskiria. Pilkapis buvo apjuostas grioviu–duobėmis (apie 2 m pločio ir iki 1 m gylio) bei iš smulkių riedulių krautu vainiku. Paties sampilo teišlikęs tik apie 20 cm storio sluoksnelis. Šio pilkapio teritorijoje aptikta ne itin taisyklingas cilindrinis verpstukas bei 3 metalinių dirbinių (2 geležiniai ir 1 švininis) smulkūs fragmentai. Be to, visoje perkasos teritorijoje mėtėsi pavieniai deginti žmogaus kauliukai.

Virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio horizonto bei pilkapio sampilo slūgsojo vėlyvųjų viduramžių kaimavietės kultūrinis sluoksnis – melsvos bei pilkos spalvos smėlis (perdegusi iškastinė velėna). Šįkart čia surastos tik 3 žiestos buitinės keramikos puodų šukės, liesintos smėliu ir rupiai grūstu granitu. Sluoksnyje gausiai aptinkama smulkių perdegusių riedulių fragmentų. Šis kultūrinis horizontas datuojamas XVI–XIX a. Matyt, tai dabartinio Sudotos kaimo pirmtakas.

INVESTIGATIONS IN THE SUDOTA COMPLEX OF ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS

The Sudota complex of archaeological monuments (Švenčionys district) consists of the Stone Age site, the late medieval village and the barrow cemetery. In 2000 the total area of circa 100 m^2 was investigated. Traces of several pits, as well as the remains of a damaged barrow construction were found in the cultural layer partly destroyed by nature. Totally about 1000 artefacts from flint, sandstone, quartzite and other stone (tanged points, microliths, scrapers, burins, borers, cores etc.) were collected. About 15 ceramic finds were collected as well. These finds belonged to the final Paleolithic (Swiderian), Late Mesolithic – the very beginning of the Neolithic (Kunda–Narva cultures), as well as to the Late Neolithic – the Early Bronze Age (Narva culture). Fragments of 3 metal finds from the destroyed barrow belonged to the 5th–6th centuries and the sherds from wheel-made pots – to the 15th–19th centuries.